

Εφηβεία

Το κρίσιμο σταυροδρόμι της ζωής (με αναφορά στην αυτοκτονία)

Γιώργος Πιπερόπουλος

Δρ Κοινωνιολογίας - Ψυχολογίας
Καθηγητής Επικοινωνίας και Πρόεδρος Τμήματος Οργάνωσης
και Διοίκησης Επιχειρήσεων Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Αν υπήρχε κάποιος εύστοχα περιγραφικός όρος της εφηβείας, αυτός θα μπορούσε να ήταν η αλλαγή! Αναμφίβολα κάθε στάδιο της ανθρώπινης ζωής χαρακτηρίζεται από αλλαγές, αλλά και σε κάθε φάση της εξελικτικής μας πορείας υπάρχουν κάποια λιγότερο ρευστά πλαίσια αναφοράς, υπάρχει κάποια αίσθηση σταθερότητας. Για τους εφήβους, όμως, αυτή η αναπτυξιακή περίοδος της ζωής τους αποτελείται από μια εναλλαγή σωματικών, κοινωνικών και ψυχοσεξουαλικών μεταβολών, αναζητήσεων και προσπαθειών για την εδραίωση της υπαρξιακής τους ταυτότητας.

Σε θέματα μυοσκελετικής κατασκευής οι έφηβοι σχεδόν ξαφνικά συνειδητοποιούν ότι έπαψαν να είναι παιδιά και βλέπουν το σώμα τους να αλλάζει μέρα με τη μέρα και διακατέχονται από ενδόμυχες αμφιβολίες για το σώμα τους, προβληματίζονται εάν και κατά πόσο θα είναι... αρεστοί. Στον ψυχοσυναισθηματικό τομέα αρχίζουν να αισθάνονται «σπουδαίοι» και αυτό συχνά το παρεξηγούμε, γονείς και εκπαιδευτικοί, ως ένδειξη αναίδειας ή αυθάδειας καθώς αρχίζουν να απαιτούν να «τους πάρουμε στα σοβαρά», αποζητούν ελευθερία κινήσεων και πράξεων, αντιδρούν σε θέσεις, στάσεις και απόψεις γονιών και καθηγητών και εκφράζουν την άποψη που έχουν για το καθετί και για τον καθένα. Όμως η πλέον δυναμική και για πολλούς εφήβους και γονείς ίσως ψυχολογικά τραυματική αλλαγή άρρηκτα δεμένη με την εφηβεία είναι η υποκειμενική ανακάλυψη, η αιφνίδια αναγνώριση και η επιτακτική ανάγκη προσωπικής αντιμετώπισης της ανθρώπινης σεξουαλικότητας! Σε αυτή την περίοδο σημαδεύεται για τον καθένα μας η γενικότερη θεώρηση της ψυχοσεξουαλικής ταυτότητας του αυ-

ριανού άνδρα και της αυριανής γυναίκας. Η ορθή αντιμετώπιση αυτής της δυναμικής έννοιας της «αλλαγής» απαιτεί από τους γονείς του εφήβου μια γενναία δόση χιούμορ με ταυτόχρονη παρουσία προσοχής και ευαισθησίας.

Ας μην αντιμετωπίσουμε τη σεξουαλικότητα των εφήβων μας κλείνοντας το όλο θέμα του σεξ σε κάποια σκοτεινά χρονοντούλαπα του υποσυνειδήτου μας. Ας μην φοβηθούμε την ενημέρωσή! Στα σύγχρονα αστικοβιομηχανικά κοινωνικά συστήματα είναι μυριάδες οι ευκαιρίες για νέους και νέες να κάνουν γνωριμίες, να κάνουν φίλιες, να «ερωτευθούν» αληθινά ή τουλάχιστον έτσι να δικαιολογήσουν και τις πρώτες ερωτικές τους επαφές.

Ας αφήσουμε τους εφήβους να αναλάβουν εκείνες τις πρωτοβουλίες που τους εκφράζουν και να ενεργοποιηθούν δρώντας σύμφωνα με τη δική τους βούληση και κρίση. Εάν η δραστηριότητά τους είναι επιτυχής τότε παινέστε το παιδί σας αλλά φυσικά με το μέτρο. Εάν πάλι αποτύχει μην εξαντληθείτε στην πικρή επίπληξη ή την ακόμα πιο πικρή ειρωνεία! Μόνο με συνεχείς δοκιμές που απολήγουν σίγουρα άλλες σε αποτυχία και άλλες σε επιτυχία θα μπορέσουν οι έφηβοι να μάθουν να αξιολογούν σωστά, να προχωρούν προσεκτικά και συνετά παίρνοντας τις πρώτες γεύσεις από τα προβλήματα, τις απαιτήσεις, τις απογοητεύσεις και μαζί τις επιτυχίες που τους επιφυλάσσει η ζωή που ξετυλίγεται μπροστά τους με μεγάλη ταχύτητα.

Τέσσερις τύποι εφήβων

Στην προσπάθειά μας να περιγράψουμε τους διαφόρους τύπους εφήβων κατατάσσοντάς τους σε σαφώς περιχαρακωμένες κατηγορίες, έτσι ώ-

στε, από τη μια μεριά, να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της επιστήμης και των ακαδημαϊκών μας ερευνητικών ενδιαφερόντων και, από την άλλη μεριά, να βοηθήσουμε τους γονείς να κατανοήσουν καλύτερα τον ψυχισμό των παιδιών τους, μέσα από τα δεδομένα της διεθνούς βιβλιογραφίας των ποικίλων ψυχοκοινωνικών θεωριών, προσωπικά καταλήγω στη διαφοροποίηση 4 τύπων εφήβων και τους παραθέτω συγκεκριμένα – **«κονφορμιστές, ιδεαλιστές, ηδονιστές και αντικοινωνικοί».**

Για τις ανάγκες του προκείμενου προβληματισμού παρουσιάζω παρακάτω, σε συντομογραφία, που ίσως δημιουργεί περισσότερα ερωτηματικά ενώ στοχεύει να απαντήσει σε κάποια, τους παρακάτω τέσσερις τύπους ή κατηγορίες εφήβων:

Ο κονφορμιστής έφηβος επιθυμεί να βελτιώσει την προσωπική του ζωή, να ξεπεράσει σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς του τους γονείς του, να επιτύχει μέσα στο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα στο οποίο ζει και μεγαλώνει. Όμως ο κονφορμιστής έφηβος δεν είναι άτομο με γηρασμένη πριν την ώρα της ψυχή σε νεανικό κορμί!

Ο ιδεαλισμός είναι γενικό χαρακτηριστικό της εφηβείας – όπως βέβαια και πολλών ενηλίκων που παραμένουν αθεράπευτα... ρομαντικοί! Ο ιδεολόγος έφηβος εκδηλώνει κάθε στιγμή και σε κάθε περίπτωση τη βαθιά του δυσαρέσκεια για το σύστημα αξιών, τον τρόπο ζωής και τα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα των ενηλίκων γονιών, συγγενών και της κοινωνίας γενικότερα. Οι προοδευτικοί ιδεολόγοι ρεφορμιστές έφηβοι θεωρούν την κοινωνία και τα ανθρώπινα προβλήματα ως παράγωγα της μετάθεσης σημαντικών ανθρώπινων αξιών σε επουσιώδη και απρόσωπα αντικείμενα της «καταναλωτικής μας κοινωνίας». Για τους εφήβους αυτούς η ανθρώπινη κοινωνία οφείλει όχι μόνο να αναθεωρήσει τα συστήματα αξιών της αλλά και να τα μετουσιώσει θέτοντας περισσότερη έμφαση στις ανθρώπινες σχέσεις, στην εξάλειψη της μοναξιάς και της αλλοτρίωσης του ατόμου που ζει και παράγει μέσα στα σύγχρονα απρόσωπα αστικοβιομηχανικά κέντρα, στην επούλωση των ψυχικών μας τραυμάτων, στην ανύψωση της αγάπης προς τον συνάνθρωπό μας σε αξία υπέρτατου βαθμού.

Ο ηδονιστής έφηβος διακατέχεται από την τάση προς τον ηδονισμό και η «ντόλτσε βίτα» εί-

ναι τυπικά και ουσιαστικά αυτοσκοπός της ύπαρξής του. Κυνηγά την ικανοποίηση των αναγκών του με αέναο ρυθμό μέσα από μυριάδες ερεθισμάτων όπως το σεξ, το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, τα ξενύχτια, τις κάθε λογής «τρέλες» χωρίς φραγμούς ή συνειδησιακό έλεγχο, χωρίς την είσπραξη ενοχών που δημιουργούν στον καθένα μας οι ψυχοκοινωνικές αναστολές, τα ταμπού οι ηθικές δεσμεύσεις του «υπερεγώ». Για τον ηδονιστή έφηβο η έλλειψη οικονομικών πόρων δεν είναι πρόβλημα γιατί, εφόσον του λείψουν από το πατρικό βάλαντιο, θα τους βρει με παράνομους τρόπους όπως κλοπές και διαρρήξεις, εκβιασμούς, πορνεία, σχέσεις με ομοφυλόφιλους, εμπορία ναρκωτικών. Η ηδονή προέχει και αυτή καθαγιάζει όλα τα μέσα...

Ο αντικοινωνικός έφηβος προσιδιάζει στον τύπο του ηδονιστή αλλά για αυτόν η έλλειψη αναστολών και ενοχών δεν εξαντλείται στην αναζήτηση ηδονής, δεν τελειώνει με την πραγμάτωση του στόχου που εκφράζει η κοινή γνώμη μας «ντόλτσε βίτα». Επεκτείνεται και στην έλλειψη στοιχειώδους σεβασμού όχι μόνο για τα περιουσιακά στοιχεία τρίτων αλλά και γι' αυτήν ακόμη την ανθρώπινη ζωή με αποτέλεσμα ο αντικοινωνικός έφηβος να διαπράττει χωρίς κανένα ενδοιασμό καταστροφές περιουσιών, εγκλήματα, βιασμούς όχι ως έμμεσες πράξεις με απώτερο σκοπό κάποιο «κέρδος» (όπως υπαγορεύει το κυνηγητό της «ντόλτσε βίτα» για τον ηδονιστή έφηβο) αλλά ξεκάθαρα ως τελική πράξη στερούμενη κάθε άλλης σκοπιμότητας.

Το «γιατί» στην αυτοκτονία – Οι ψυχοκοινωνικές διαστάσεις ενός τραγικού φαινομένου

Ο θάνατος βρίσκεται αναμφίβολα στο τραγικότερο σημείο στο ευρύ φάσμα των ανθρώπινων συναισθημάτων. Ο θάνατος, όμως, από αυτοκτονία πέρα από την εγγενή τραγικότητά του εμπεριέχει και τα καταθλιπτικά στοιχεία που δημιουργούν οι υποκειμενικές ενοχές συγγενών και φίλων για την αδυναμία τους και να προβλέψουν και να αποτρέψουν το γεγονός! Επιπρόσθετα στην ευρύτερη κοινή γνώμη γεννάται και το απλό φαινομενικά, αλλά φοβερά δύσκολο να απαντηθεί, μονολεκτικό ερώτημα του... «γιατί».

Είναι αλήθεια ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στον ελλαδικό χώρο μια οδυνηρή έξαρση του τραγικού αυτού φαινομένου σε νέα παιδιά που θέτουν τέρμα στη ζωή τους, αναιρούν το

ύψιστο και ανεπανάληπτα μοναδικό αγαθό της ύπαρξής τους, βυθίζοντας ταυτόχρονα σε απόγνωση και πένθος τις οικογένειές τους επειδή απέτυχαν στις Πανελλήνιες Εξετάσεις, επειδή δεν προσαρμόζονται στις απαιτήσεις της στρατιωτικής ζωής, επειδή βραδέθηκαν την ανιαρότητα της ζωής ή – και αυτό είναι ταυτόχρονα και τραγικότερο και σημαντικότερο – έτσι... χωρίς κανένα εμφανή λόγο...

Τα στατιστικά δεδομένα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας του Ο.Η.Ε. μας πληροφορούν ότι σε αντίθεση με άλλα θρησκευτικά δόγματα η χριστιανισμός, το ισλάμ και ο ιουδαϊσμός θεωρούν την αυτοχειρία ως «κολάσιμη ηθικά πράξη» χωρίς αυτό, βέβαια, να σημαίνει ότι σε κοινωνικά συστήματα όπου επικρατούν οι παραπάνω θρησκείες έχουμε λιγότερες αυτοκτονίες. Τα υψηλότερα ποσοστά αυτοκτονίας ανά 100.000 κατοίκους έχουν η Ουγγαρία, η Αυστρία, η Δανία, η Σουηδία, η Ιαπωνία και η Γερμανία ενώ χαμηλά ποσοστά παρατηρούνται στην Ιταλία, την Ιρλανδία, τον Καναδά, τη Νορβηγία και την Πολωνία. Η Ελλάδα, με ποσοστό περίπου 3,8/100.000 κατοίκους, βρίσκεται, διεθνώς, σε χαμηλή θέση. Οι αυτοκτονίες παρουσιάζουν έξαρση την άνοιξη, υποχωρούν τους χειμερινούς μήνες, συμβαίνουν τη Δευτέρα συχνότερα από κάθε άλλη μέρα της εβδομάδας, στο διάστημα των εορτών των Χριστουγέννων και σε ποσοστό εντυπωσιακό (περίπου το 75%) μέσα στον οικείο χώρο του ατόμου, δηλαδή στο διαμέρισμα ή το σπίτι του, στην αυλή του ή σε κάποιο βοηθητικό οίκημα όταν πρόκειται για αγροτική οικογένεια ή για κάτοικο πόλης που βρίσκεται στο εξοχικό του. Τελικά τα στατιστικά στοιχεία αυτοκτονιών, που είναι απαραίτητο να διερευνηθούν βαθύτερα και να ενταχθούν σε κάποιες ερμηνευτικές θεωρίες ατομικής συμπεριφοράς των παιδιών που υπηρετούν στις Ένοπλες Δυνάμεις, φέρνουν στο προσκήνιο χρονικά τους μήνες Μάιο-Ιούνιο-Ιούλιο και ωρολογιακά τις πρώτες πρωινές ώρες (από τις 4-7 π.μ.) και συνήθως άπτονται και μιας προγενέστερης παρουσίας κάποιων ψυχολογικών προβλημάτων που δεν είναι εύκολο να διαγνωσθούν από τα σχετικά τεστ πριν την ένταξη των παιδιών για υπηρεσία στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Κοινωνιολογική και Ψυχολογική θεώρηση

Η κοινωνιολογική τυπολογία της αυτοκτονίας έγινε από τον Γάλλο κοινωνιολόγο Emile Durk-

heim ο οποίος καθόρισε τρεις συγκεκριμένους τύπους: την «αλτρομιστική» όπου το άτομο στην προσπάθειά του να διασώσει κάποιον ή κάποιους συγγενείς, φίλους, γνωστούς ή ακόμη και εντελώς άγνωστους συνανθρώπους του από άμεσο κίνδυνο «θυσιάζει» την προσωπική του ύπαρξη, δεύτερον, την «εγωιστική» όπου το άτομο τερματίζει τη ζωή του για καθαρά προσωπικούς του λόγους αδιαφορώντας για την οδύνη που η πράξη μπορεί να προκαλέσει σε συγγενικά πρόσωπα και φίλους και, τρίτον, την «ανομική» όπου το άτομο προτιμά να διακόψει αμετάκλητα τη συνέχιση της υπαρξιακής του οντότητας ακριβώς επειδή φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες ή πόλεμοι), ραγδαία κοινωνική αλλαγή που εκμηδενίζει τα δεδομένα πρότυπα διαπροσωπικών σχέσεων αλλάζουν τα νοήματα και τις αξίες της ζωής και επικρατεί «κοινωνική ανομία» την οποία το άτομο την αισθάνεται ως αποστέρωση της ικανότητάς του να ζήσει και να λειτουργήσει όπως ήξερε.

Αναμφίβολα ο τύπος της «αλτρομιστικής» αυτοκτονίας αποτελεί πλέον «αγαθό σε ανεπάρκεια» στα πολύβουα, πολυάνθρωπα και συνάμα απάνθρωπα και απρόσωπα αστικοβιομηχανικά κέντρα – τιμνεντουπόλεις! Οπωσδήποτε η κατάσταση κοινωνικής ανομίας που συνοδεύει φαινόμενα ραγδαίας κοινωνικής αλλαγής όπως αυτή που ζούμε τις τελευταίες δεκαετίες στον δικό μας τον ελλαδικό χώρο μπορεί να θεωρηθεί ως ερμηνευτικό, γενικό πλαίσιο αναφοράς στην πιθανή αιτιολόγηση του αυξανόμενου αριθμού αυτοκτονιών. Υπάρχει, βέβαια, και η σαφώς αμιγής ψυχολογική ερμηνευτική άποψη.

Το άτομο που κάνει απόπειρα αυτοκτονίας, άσχετα εάν το κατορθώνει ή όχι σε τελική ανάλυση, πιστεύει ότι βρίσκεται αντιμέτωπο με δύο μόνο επιλογές – δηλαδή να συνεχίσει την υπαρξιακή του πορεία όπως έχει ή να την αναστείλει τελειδικά.

Κάθε ατόχειρας πριν πραγματοποιήσει την τελική επιλογή του δίνει πολλά μηνύματα, προειδοποιεί τους γύρω του αναφορικά με τον περιορισμό των επιλογών του σε ό,τι αφορά την επικείμενη πράξη του. Δυστυχώς, μέσα στην πολύβουη, αγχωτική, καθημερινή μας ζωή οι περισσότεροι από εμάς – γονείς, συγγενείς και φίλοι – ή αδυνατούμε να συλλάβουμε «τις κραυγές απόγνωσης του ατόμου» ή όταν τις συλλαμβάνουμε τις εκτιμούμε περισσότερο ως «κενές απειλές» ή

ακόμη ως «παρατραβηγμένους θεατρινισμούς». Ίσως βοηθά συχνά σε αυτές τις εκτιμήσεις και το γεγονός ότι μόνο το ένα στα δέκα άτομα που επιχειρούν να αυτοκτονήσουν τελικά το «πετυχαίνει». Τα υπόλοιπα εννιά άτομα, όπως προκύπτει από αξιολογήσεις που επακολουθούν, ή πραγματικά παίζουν θέατρο ή δεν τολμούν να φτάσουν στο τελικό στάδιο της αυτοκαταστροφής.

Ψυχοδυναμικά η αυτοκτονία αιτιολογείται με βάση έναν ή και περισσότερους από τους παρακάτω παράγοντες:

1. Χρόνια επώδυνη μοναξιά και νευρωσική κατάθλιψη ή μελαγχολία. Το άτομο χωρίς βοήθεια από τον ειδικευμένο ψυχολόγο ή χωρίς φαρμακευτική αγωγή που θα του προσφέρει ο νευρολόγος-ψυχίατρος ή και ο παθολόγος του (σε συνδυασμό πάντοτε με την ψυχοθεραπευτική υποστήριξη) δεν βλέπει πλέον τον λόγο να δώσει συνέχεια στην άδεια του υπαρξιακή οντότητα.

2. Το άτομο διακατέχεται από υποκειμενικό, ακατανίκητο συναίσθημα «ντροπής» ή και από υπερβολικό «φόβο» ότι θα τιμωρηθεί επειδή απέτυχε σε κάποιες σημαντικές του επιδιώξεις ή σε κάποιους στόχους που είχε θέσει.

3. Υπάρχουν έντονα συναισθήματα «ενοχών» για πράξεις που το άτομο ποτέ δεν εκμυστηρεύ-

θηκε σε οικείους του ή σε κάποιον φίλο του, σε κάποιον ιερέα ή σε κάποιον ψυχολόγο, ψυχαναλυτή, ψυχοθεραπευτή.

4. Το άτομο διακατέχεται από την αδήριτη ανάγκη της φυγής από ένα περιβάλλον που αντιλαμβάνεται ως καταπιεστικό ή από πρόσωπα που καθημερινά το πληγώνουν και έτσι η πραγματικά οδυνηρή «φυγή με την αυτοκτονία» αποτελεί πράξη επιβολής συναισθηματικής «τιμωρίας» σε κάποιον ή κάποιους από τους οποίους το άτομο θέλει να... φύγει!

Η πρόσφατη έξαρση των αυτοκτονιών στον ελλαδικό μας χώρο αποτελεί έναν ακόμη δείκτη μιας κοινωνίας που νοσεί. Αποτελούν επιτακτική ανάγκη οι ειδικοί συμβουλευτικοί σταθμοί βοήθειας για περιπτώσεις ψυχολογικών κρίσεων (και τηλεφωνικές γραμμές ψυχολογικής στήριξης σε ώρες κρίσης) και να λειτουργούν σε 24ωρη βάση παρέχοντας υποστήριξη στον ή στην πιθανή αυτόχειρα με ανθρωπιά και με επιστημονική γνώση. Τέτοια κέντρα –ή γραμμές τηλεφωνικής ψυχολογικής στήριξης– λειτουργούν εδώ και μια περίπου πενταετία για το ΓΕΕΘΑ (Στρατός και Αεροπορία και Ναυτικό) και οι αριθμοί δωρεάν κλήσης βρίσκονται τυπωμένοι σε εμφανή σημεία τηλεφωνικών καταλόγων.

